

aren

sirena

Broj 1916 • 4.9.1997 • 12 kuna

**POSEBAN
PRILOG**

*Princeza
Diana*

LJUBAV I SMRT

SENZACIONALNO OTKRIĆE

**Blago NDH leži
zakopano točno
ovdje, kraj pruge
kod Celja**

ISSN 0402-9283

9 770402 928004

**Augustin Gavran, zapovjednik redarstvene
satnije koja je osiguravala odstupnicu
za Bleiburg: 'Tu, u Opoki treba kopati!'**

SPLITSKI KORALJARI OTKRIVAJU TAJNE SVOG POGIBELJNOG ZANATA

Otkako je prije tri godine, vadeći koralje na velikoj dubini, poginuo najstariji i najpoznatiji koraljar u Hrvatskoj, Komizanin Tonko Borčić, na Jadranu ih je ostalo samo nekoliko, a među njima se i po profesionalnosti i opremljenosti posebno ističu Splicani Lorenz Marović i Robert Santic

S posadom 'Mante' u opasnoj potrazi za crvenim koraljem

Na otvorenom moru između Mljet i Glavata, na mjestu koje im je oznčio jedan trogirski ribar, Lorenz Marović (lijevo) na 80 metara dubine ehosonderom je pronašao greben, gdje je ribareva mreža vjerojatno zapela o grane crvenog koralja. Lorenzova supruga Aniska s kćerkom Lorianom i sinom Andijem (desno) čisti koralje od spužava, trava i kamentića

PIŠE **Gordana Pahlić**
SNIMIO **Saša Burić**

O grlice od crvenog koralja i prstenje kombinirano sa zlatom ubrajaju se u najejenjeniju vrstu nakita. Koralj je dragi kamen kada se obrađi i na tržištu postiže cijenu zlata. Jadranski crveni koralj jedan je od najejenjenijih na cijelom svijetu. Ističe se debljinom, bojom i neprozirnošću. Nesto je tanjih grana od suparnika, ali mu izrazito crvena boja daje prestiž

u svijetu. Hrvatski dio Jadrana pun je koraljnih nalazišta, grebena, od punte Ostroga do Dugog otoka u sjevernom dijelu. Nalazišta koralja na dubinama od oko 80 metara sva su na vanjskim otocima.

Otkako je Komizanin Tonko Borčić, najstariji i najpoznatiji koraljar u Hrvatskoj, prije tri godine poginuo vadeći koralj na velikoj dubini, na Jadranu je tek desetak koraljara, a samo nekoliko to je jedino zanimanje. Među njima se ističu 33-godišnji Lorenz Marović i 27-godišnji Robert Šantić, Splicani koji se ►

Iz dubine izlilije narandasti padobran: znak da su dolje koralji. Uz pomoć konopa i utega spustaju se tri kabela: za zrak, toplu vodu i telefon. Uskoro izranjaju zelene vreće s koraljima. Ronioce čeka dekompresije (dolje deno Lorenz ulazi u komoru), a ženski dio posade i djecu čišćenje ulova. Pothvat "Mante" s velikom je (neslužbenom) znatizeljom iz pratila i posada policijskog glisera

tim opasnim poslom bave već već punih deset godina. Vade samo crveni koralj i prodaju ga neobrađenog za pedesetak njemačkih maraka po kilogramu. Koliko je visoko kvalitetan koralj koji oni vade, dokazuje tržišna cijena obrađenog koralja koja doseže i 150 DEM po kilogramu.

Specijalno projektiran brod

Lorenz i Robert poznati su i po tome što se prilikom ronjenja koriste mješavinom helija i zraka, te na svom brodu "Manta" imaju dvije barokomore. Crveno obojen, poput koralja, aluminijski brod "Manta", vlasništvo Lorenza Marovića, sagrađen je u listopadu prošle godine u FESB-u u Lori. Projektirao ga je poznati brodograditelj Franjo Fleš, a po nacrtima Lorenza Marovića ugrađene su i dvije barokomore francuskog tipa, jedna promjera 90, a druga

120 cm. Brod je dug 12 i širok 4,5 metara, a sa dva brodska motora po 210 KS razvija brzinu od 16 milja na sat. Zajedno s opremom stajao je pola milijuna DEM.

Pronači nalazište koralja u velikim dubinama Jadrana zacijelo je puno teže nego iglu u plastu sijena. No, ništa lakše nije pronaći ni "Mantu" i njezinu posadu na južnojadranskim otocima s bezbroj uvala. Jer, po danu su koraljari na "debelom" moru, a predvečer se usidre u najbližu luku. Uspjelo nam je to u luci mjesta Pomena na otoku Mljetu. Lorenz Marović odmah je komentirao:

- Prava je slučajnost što ste nas pronašli, jer jučer smo bili na Lastovu, danas smo u Pomeni, a sutra tko zna gdje. Čim svane, mi odlazimo na otvoreno more, ili barem milju udaljenosti od obale, gdje je dopušteno vađenje koralja. Kasno poslijepodne vraćamo se u luku.

Jadranski crveni koralj jedan od najcjenjenijih u svijetu - od se stručno obradi u akrit, postiže cijenu zlata

"Manta" je opremljena i barokomorama u kojima su ronjoci nakon obavljena posla morali provesti još dva sata

Na brodu nas ima puno, jer osim nas četiri ronjoca, tu su moj brat Marko, prijatelj Joke koji kuha i moja supruga Aniska, sin Andi (10) i kćerica Lorian (8). Ronimo u paru, dva i dva. Najprije sa mnom zaroni Andrija Martiniš iz Komiže kojega već tri godine učim vaditi koralje, a zatim, kada mi izronimo, kreću Robert Šantić i Emilio Čošić.

Svi su oni već godinama ronjoci, ali da bi se netko komercijalno mogao baviti koraljarstvom, mora učiti i vježbati barem godinu i pol. Lorenz je prije 10 go-

dina počeo vaditi koralje i sjeća se kako je u prvoj vreći koju je napunio na velikoj dubini bilo svega i svačega, samo ne koralja.

Blago podvodnih pećina

- Nisam ni znao kako izgleda koralj u moru. Mislio sam da se nalazi po dnu i da raste u vis. Istina je sasvim drukčija. Koralji žive s unutarnje strane malih i velikih pećina, po zidovima, i više sa zidova. Prvi crveni koralj koji sam izvadio prije deset godina, ujedno je i najljepši i najveći. Ne po težini, već po dužini grana. Bilo je to

upravo na Mljetu, na području izlaza iz Jezera. Danas je to zabranjena zona.

Koralj je živo biće, statična kolonija polipa na kamenoj, kalcijevoj grančici. Za rast mu treba, da bi bio komercijalan, tri do pet godina. Dubina nalazišta stalno se povećava, tako da je s nekadašnjih 50 metara prešla na 80, čemu je veliki razlog koćarenje i neprofesionalno branje koralja. Uništavanje cijelog koralja, trganje do korijena, a ne samo većih grana, osnovni su razlog njegova povlačenja u teško pristupačne dubine.

Koraljarstvo je drevna vještina. Stara narodna nošnja s otoka Lastova ima kao obaveznu komponentu koraljnu kolajnu. Nekada su se koralji vadili pomoću drvenih križeva na čijim krajevima su bile vezane mreže i lanci. Cijela naprava vezana na drugi konopac bacila bi se u duboko more, vukla uz

koraljne grebene, lancima lomila koralje koji bi zatim upadali u mreže. Danas se ronjoci s bocama za kisik spuštaju u velike dubine i otkidaju samo zrele, velike grane. Mnogo je koraljara koji su zaronili ali nisu izronili, već su sutrađan pronađeni mrtvi. Mnogo je i onih koji su izronili, ali su ostali s trajnim posljedicama, paralizom - kazuje Lorenz.

O koraljarstvu i ronjenju uopće, mogao bi Lorenz pričati, kaže, danima, isto kao i

Robert. Za nekoliko dana očekuju na brodu apsolutna ribarstva Ivana Škarpu koji je za svoj diplomski rad izabrao koraljarstvo kao temu. Robert mu je teoretski objasnio puno toga, a sada će u 15-ak dana i praktično podučiti studenta Škarpu.

Rano ujutro uputili smo se s kompletnom posadom "Mante" na otvoreno more između Mljeta i Glavata.

- Idemo pronaći signal koji nam je ostavio jedan ribar iz Trogira. Našao je u mreži koralj i plastičnom bocom obilježio gdje je bacio mrežu. Naime, posada "Mante" poznata je i po tome što nikad ne lovi ribu, već o nalazištima riba obavijesti ribare. Zato ribari, kada nađu na koralj, obavijeste nas - tumači nam Lorenz.

Poslije sata vožnje Marko je ugledao signal. Pomoću ehosondara i sondera u kabini broda

pronašao je greben na oko 80 metara dubine. Tu je sada na konopcu vezan komad olova od dvije kile bačen u dubinu, na dno, a na drugom kraju, na površini je vezana plastična boca.

Slijedi provjera regulatora na bocama, baterija za lampe, ronilačkih odjela i čistoće barokomora. Jer u komorama ne smije biti nikakve masnoće zbog zapaljivosti kisika. Četiri kompleta od po tri zajedno vezane boce pričvršćene na ronilački prsluk spremne su na krmi. Svaka sadrži 18 litara i teži 25 kilograma, što znači da svaki ronilac na sebi nosi 100 kilograma opreme. U dvije boce je mješavina s helijem, a u jednoj čisti zrak.

- Jedini koristimo mješavinu helija i zraka za ronjenje. Helij je puno kompliciraniji, ali puno sigurniji. Ne napuštamo dubine zbog "dubinskog pijanstva", već zbog toga što smo odradili svoje radno vrijeme od dvadesetak minuta. Kompliciraniji je zato što dekompresija dulje traje i rigorozniji su zastanci, a to sve poskupljuje posao. Dekompresija počinje već na dubini od 40-50 metara i traje 1,5 do 2 sata. Zatim, tu je dekompresija u barokomori koja traje 2,5 do 4 sata, što ovisi o dubini i vremenu ronjenja. Upotreba helija zahtijeva i toplu vodu koju kroz duga gumena crijeva spuštamo u dubinu, uvlačimo u ronilačko odijelo i tako zagrijavamo tijelo. Helij strašno hladi i bez tople vode bili bismo potpuno ukočeni od hladnoće. Spuštamo i poseban telefon, laringofon, pomoću kojega komuniciramo s posadom na brodu.

Dva sata u barokomori

Prije nego što su Lori i Andrija zaronili, do "Mante" je stigla policijska ophodnja u brzom gliseru. Nakon što su pregledali isprave i brod, ostali su i sami gledati kako će dva ronjoca zaroniti u dubinu.

- Ne može se reći da je dolje sve crno, već nekako sivo - objašnjava nam Robert Šantić dok su Lori i Andrija već minutu i pol na dnu, na oko 80 metara dubine. - Već na tri metra dubine gubi se crvena boja, a na 30 metara cijeli spektar. Poslije je sivilo i tama. Tek kada dodemo do dna, palimo lampe i istražujemo teren.

Uto je na površinu iz dubine izletio narančasti padobran.

- To je znak da su pronašli koralje. Sada ćemo im pomoću olova i konopa spustiti tri kabela, jedan sa zrakom, drugi s toplom vodom i treći od telefona-laringofona.

U more je spuštana olovna ploča teška 25 kila vezana za konop. Sljedeća komanda iz dubina bila je - diži! Dvije zelene mrežaste vreće do pola pune koralja i svaka sa sjekiricom s kojom se kidaju

grane, izvučene su na brod. Lorijska supruga Aniska odmah se latila posla i na palubi broda počela ih čistiti od spužava, trava i kame-nja. U tome su joj pomagali Andi i kći Lorian, koji već dobro znaju mnoge tajne koraljarstva i s nestrpljenjem čekaju kada će biti dovoljno veliki da bi mogli poput tate Lorija zaroniti u dubine mora.

Susret s morskim psom

Na brodu točno svatko zna svoju ulogu. Sve se radi potpuno smireno, ali brzo i djelotvorno. Disciplina tijela i psihe izuzetno je važna za ronjoca, jer nervoza, umor, kondicijska nespremnost i dekoncentriranost, mogu biti presudni za ronjoca. Ta koncentracija može biti spas ako se dogodi bliski susret s morskim psom, kao što su ga imali Lori i Robert.

- Uvijek je to strašan šok, jer ne znaš da li je morski pas gladan ili ne. Otvorene ralice koje ti se približavaju ne obećavaju ništa dobro. Mi smo jednostavno imali sreće da je produžio pored nas.

Uz još nekoliko telefonskih komandi i dogovora, nakon sat vremena najprije su na površinu mora iz dubine izletjele boce, a odmah poslije njih Lori i Andrija. Boce se oslobađaju od tijela na oko 15 m dubine i naglo izlijeću na površinu. Od izrona ronjoca do ulaska u barokomoru ne smije proći više od tri minute. Zatim su se za uranjanje pripremili Robert i Emilio, i sve je još jednom ponovljeno. Ulov je bio nešto manji, jer više nije bilo koralja na označenome mjestu, a ni 500 metara oko njega.

- Često se dogodi da se zaroni, a koralja nigdje. To su loši dani jer se zaroniti smije samo jednom dnevno - pričali su Lori i Andrija nakon što su izišli iz barokomore gdje su proveli dva sata. - U komoru ulazimo na oko 15 m dubine, točnije na tlak od 1,5 bara. Nakon osam minuta dižemo se na 12 metara i ostajemo 15 minuta. Zatim slijedi 20 minuta na 9 m, 30 minuta na šest i 40 minuta na tri metra. Sve reguliramo u komori, sami.

Lorenz se dogodi namjerava baviti isključivo podvodnim turizmom, a i brod je, kaže, zato napravio. Registrirat će pokretnu barokomoru za pomoć strancima koji se bave podvodnim turizmom na Jadranu. U planu mu je i otvaranje centra na Komiži u suradnji s Hrvatskim ronilačkim savezom i ronilačkim klubom "Mornar".

- Zaljubljenik sam u morske dubine i želja mi je pokazati ronjocima svu njegovu ljepotu, od krasnih polja žute i ljubičaste gorgonije (crni koralj sa žutim polipima), do prelijepih riba i rakova.